

EXCURSIÓ

A

ARBÓS, CASTELLET Y CUBELLAS.

21 JANER 1883.

Assistiren los Srs. Auléstia, Massó, Barallat (H.), Cardona, Gaza, Santamaría y l' infrascrit, reunintse á las 6 de la matinada en la estació del ferro-carril d' aquesta ciutat á Tarragona.

Encara la fósca ho embolcallava tot, robant als objectes llurs colors y formas y al espay los termes y distancias, quan lo xiscl de la locomotora, al deixondir los echos adormits, nos advertí que empreniam la marxa envers uns llochs, si bé poch llunyans, no frequentats per l' artista, aymador de sorprendrer los bells esplets de la Natura, ni per l' arqueólech, inquisidor dels recorts de l' antigor. L' esperit d' investigació que caracteriza, quan menys, nostres excursions, animava fins á tal punt als expedicionaris, que féren poch esment del temor de la possible nulitat ó escas-

sa importancia de la excursió que s'emprenia, puix que lo goig de recórrer algun tros d' aquesta benhaurada terra, es per sí sol bastant pera fer foragitar la idea de desanimació, que altres haurian pogut acotxar en son interior.

A la indecisa celístia de la matinada se poguéren ràpidament ovirar las costosíssimas obras que á través del carrer d' Aragó s' han degut fer pera donar pas al ferrocarril. Sembla que 'l gran avens modern abrassi amorosament á la nova ciutat barcelonina, cenyíntla ab amplíssima cinta de ferro, saludantla en sa vertiginosa marxa, y donántli ensemps lo bon dia.

Havent deixat enrera lo populós plá de Barcelona, ab lo Montjuich, que á las horas apareixía un colossal cetáci, reposant al peu de la Comtesa, prop de la ona, y al esser á la fértil plana que rega lo serpentí Llobregat, lo pampallugeig de las estrellas, que aclucantse suaument moren pera reviure després mes enciseras, nos advertí que l' aubada havia ja obert las lluminosas portas del Orient, cobrant promptement vida, colors y armonías l' espay y la terra, reflectint aquesta la blana claror del solixent en la capa de blanca gebra ab que aparegué per complert enmantellada.

Ab unas tres horas se recorreguéren los 65 kilometres que separan nostra ciutat de la vila de Arbós, unida aquesta població ab l' estació del carril per un curt passeig de migrats arbres, que ab suau pendent guanya la petita altura en que s' assenta la vila. Las casas s' agrupan d' un modo pintorésch al peu de la grandiosa iglesia parroquial, dominant un considerable espay de camps y vinyas, entre 'ls que blanqueijan bona cosa de poblets, y 's veuhen escassíssims claps de bosch. Nombrosas serretas, de suau on-

dulació, s' exténen fins al peu de las montanyas que tan-can lo Panadés, lo *Pænorum* dels romans, y al lluny sobressurten las altiuas siluetas del Montserrat, del Sant Llorens, del Montagut y las serraladas que vigilan lo camp de Tarragona.

Essent á la vila, acompanyats los excursionistas per lo Reverent Sr. Rector, se visitá la parroquia, baix la advocació de St. Juliá, cridantlos l' esment la fatxada, apreciable construcció d' últims del sigle xvi ó comensaments del xvii, y en la que domina l' estil del Renaixement espanyol, sever y crú, com la época en que flori aqueix gust.

Forman la portada del temple, quatre columnas que sostenen un ample cornisament; obríntse en los intercolumnis quatre ninxos, ab las estátuas dels Evangelistas, molt mutiladas. En la part superior s' obra un ull de bou y termina la fatxada ab severs enmotllurats en la cornisa. Los paraments laterals quedan núsos, mostrant la pedra de fil, y alsantse á abdós costats del fróntis duas altas torras. Un altre campanar, de robustas proporcions, fou construït posteriorment en lo costat dret del temple, prop del ábside.

L' interior presenta una espayosa nau, ab capellas laterals que contenen retaules poch notables, y ocupa lo presbiteri l' altar major, obra molt treballada del sigle xvii ab bonich basament de marbres. La volta, de considerable alsada, es sostinguda per archs semicirculars y per nerviacions en aresta, que venen á encrehuarse en treballadas claus, corrent damunt de la cornisa una impropia balustrada. En la capella de las Dolors, lateral al temple, s' hi pot observar una antiga construcció dels sigles mitjos,

bastant disfressada per emblanquinats y reformas; essent lo mes notable la volta ojival del extrem de la capella, que conté un petit chor alt. Desde aquí s'entra al Cementiri per medi d'una baixa y rodona porta y en lo que, en un munt de pedras, hi há abandonat un sepulcret gòtich, qual cara anterior se presenta dividida en tres espays, tenint lo central la Verge ab lo Nin Jesús, y á abdós costats uns escuts, blassó que vé repetit en la tapa y caras laterals. De dit ossari ne feu un dibuix lo Sr. Santamaria.

En la sagristia observárem una creu professional del xv, enriquida per interessants esmalts, ab assumptos de la Passió y las imatges dels Sants Evangelistas; hermosa joia que recomanárem fós cuidadosament guardada; á mes, una altra creu del xvi, com las que tan abundan per Catalunya, y per fi un ostensori barróch.

Al costat dret de la iglesia (part de fora), es de veure la fatxadeta de la dita capella de las Dolors, que bé pot dirse una joguina gòtica, tanta es sa senzilla boniquesa. Consisteix en un portalet adovellat, damunt del qual s'obra un esbeltíssim finestral ab prima columna que sosté un delicadet calat y als costats d'ell, campeijan en lo colrat mur dos petits escuts contenint las armas d' Arbós; ó sian las barras catalanas y una mata d' *arbós* (?); y, pera completar l'efecte, una fantástica gárgola fá mes típich lo conjunt. ¡Llástima que una construcció moderna pren l'espai visual pera poderne traure un dibuix!

Es quant poguérem veure en lo curt espai d'una hora que permanesquérem en la vila d' Arbós.

Arbós conté avuy uns 2.000 habitants, es de bon aspecte, y sa situació, al costat de la carretera real de Valencia, li dona bastanta importancia.

Las distancias d' Arbós als pobles de la rodalia son :

De l' Arbós á Banyeras (Sta. Eularia de).		30 min.
» » S. Jaume dels Domenys (pel anterior).	1 hora	15 »
» » Llorens (ó S. Llorens).	1 »	
» » Santa Oliva.. . . .	1 »	15 »
» » Gornal (S. Pere de).		25 »
» » Bellvey (pel anterior).	1 »	
» » Calafell.. . . .	2 »	
» » Castellet.		45 »
» » Cubellas (pel anterior).	2 »	45 »
» » Santa Margarida dels Monjos.	1 »	30 »
» » Castellví de la Marca.	2 »	30 »

Malgrat l' aspecte novell que presenta la vila, es de creure que conta ja alguns sigles d' existencia, y si bé tal vegada no remontará sa fundació á las llunyañas épocas en que los cartaginesos y romans fóren senyors de la extensa comarca que tenia per capital la Cartago Pænorum (Olérdula), es de creure que al poblarse en lo sigle x lo Panadés, despres que 'ls alarbs foren gitats envers lo camp de Tarragona, nostra vila deuría apareixer entre 'ls molts llochs que á las horas nasquéren en la reconquistada comarca.

Lo cert es que en lo cens que maná fer lo rey Pere III d' Aragó en l' any 1359 (1) dels pobles que componían la Veguería de Vilafranca se cita Arbós, ab lo nom de *Garbós*, y en qual temps contenia ja 137 fochs y uns 700 habitants, essent vila real ó lliure de domini senyorial.

Més abans encara, en temps d' Alfons II lo Lliberal, en 1291, consta que en cambi de la vila de Vilafranca, que temporalment fou cedida per dit rey á Guerau de Cervelló, se li doná la vila d' *Arbós*.

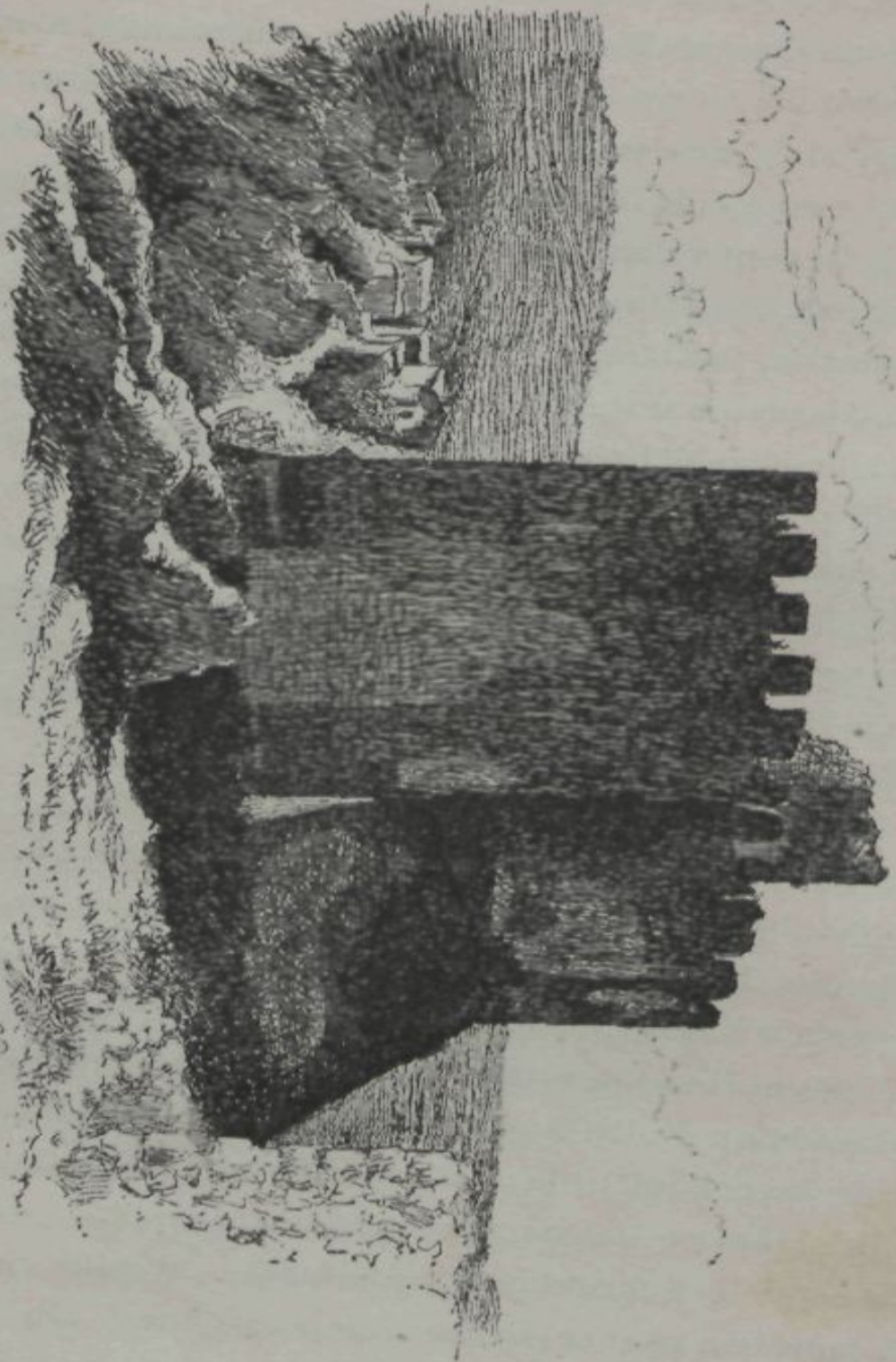
(1) Arxiu de la Corona d' Aragó.

Per documents coetanis á aquesta fetxa, referents especialment á creació de censals, ó per altres motius, se cita la vila d' Arbós (*Arbucio*) com pertanyent á la noble casa de Castellet.

A cosa d' una mitja hora, cap á Llevant, existeix Castellet, comunicantse ab Arbós per medi d' un camí vehinal que comensa al costat de la carretera real y segueix planejant paralelament á un poch alt serrat, conresat de vinyas y oliverars, extenéntse fins al riu Foix amples feixas de sembradura, fruyterars y hortas. Lo petit poble de Castellet se troba enlayrat damunt d' un gran banch de roca calissa, que forma com una península voltada del esmentat riu, que tot mormolant banya ab tranquila corrent lo rocós setí d' aquell llogaret, que sembla mes un muralló ciclópich que no un natural marge. Se passá lo gual del riu, de poca amplada, que li dona lo carácter y nom de riera, y guanyant l' aspre pujada s' hi trovan las casas del poble en ella esgrahonadas. Ben aviat, al sortir d' un curt y estret carrer, nos meravelláren las imponents runas del castell, que de sopte 's presentáren á nostra contemplació com una visió fantástica. Runas de aspecte tan pintoresch y disposadas ab mes art, n' hi há ben pocas á Catalunya; de manera que ab justicia excitáren nostre entussiasme. Per la part S. s' agrupan los enderrochs, las desballestadas voltas, los murs esquerdats, las portas, quals vacilants dovellas están á punt d' aterrarse, y dominant altiua y magestuosa aquell cáos de despullas, aquell luxu de destrució, s' alsa imponent la esmotxada torra del homenatje, feréstega y arrogant com en sos mellors dias. En la cara E., que mira al precipici, s' hi entreveuhén, entre los enderrochs, la esbelta arcada d' un saló ojival y mitj amagadas

per la pedruscalla, que en cònfosa munió s' hi apilota, s' observan algunas oberturas de fons alfeizerat. En la part que correspon al Nort, la mes ben conservada, s' alsa á considerable altura un muralló d' ennegrida pedra, coronat per sis grans marlets, cayent á plom damunt del teraplé. A sota dels marlets hi há encara los forats que sostenian lo pont volant. Aqueix cos s' avansa, y formant un ángul bastant pronunciat, per O. s' allarga un altre trast de muralla, també enmarletada, apoyantse cosa d' un ters de sa alsada en un gran rampeu, que vé á morir quasi á ran del marge del riu, mirant cap á Arbós. Trenca aquí en ángul, portant adossat en l' aresta un torricó circular, y mes enllá un altre de quadrat. D' assí d' allá sobrehixen de terra alguns restos del clos fortificat que 's confonen ab lo terrer y ab la migrada vegetació, únich adorno d' aquell lloch. De tant notables enderrochs ne tragué duas vistas lo Sr. Massó.

Derrera lo castell, per suau pujada primer y per una rónega escalinata després, s' arriba á la petita capella, habilitada pera parroquia, en qual típich pórtich, tancat per volta de canó seguit, son de veure, als dos costats de la porta d' ingrés, dos sepúlcrs de marbre blanch, completament llisos per totas parts, sostinguts per sis columnas cada un d' ells. *Aquestas son interessantíssimas en alt grau, especialment las del sepulcre de má dreta.* Son de polit alabastre d' una blancura extremada, y presentan sos capitells diferentment esculturats, al estil románich, ab molt bon gust treballats, contenint dos d' ells imaginaria y los restants fullatges bellament combinats. Los fustes son llisos, menys un, que es notable per sa originalitat, puix que 's presenta partit verticalment en amples es-

CASTELLET. — CASTELL.

Dibuix de D. P. Doria y Bulbena, d' una fotografia de D. A. Massó.

P. Doria
1873.

trias adornadas ab estrany bestiari y flors, executat ab molt art. Las basas de las columnas son áticas, no degene-

CASTELLET.—FUST D'
UNA COLUMNA EN LO ATRI DE
LA IGLESIA.

Dibuix de D. S. Santamaria.

radas. La llargada del sepulcre de la dreta es de 1 met. 75 c., l' alsada del capitell es de 0'33 c., lo del fuste 1 met. just y la de la basa 0'20 c. Las columnas del sepulcre de má esquerra son molt primas, y los capitells de 0'21 c. son absolutament llisos, lo fuste 1 met. 02 c., la basa 0'15 c. y la llargada de 1 met. 27 c.

D' aquella original columna ne tragué una fotografia lo Sr. Massó y dibuixos los senyors Santamaria y Gaza.

Ab molta amabilitat rebé als excursionistas lo Reverent Rector Mossen Damiá Gumbert, que 'ls atengué constantment mentres permanesquéren en lo poble, mostrántlos hi quant considerá podia sérlos agradable.

La iglesia, malgrat la complerta reforma que sofrí en lo sigle xvii, apar' ésser románica, d' una sola nau, ab capellas laterals afegidas modernament y ab volta de canó.

Los retaules son barrochs, venerantshi en un d' ells una preciosa imatge de J. C. crucificat, escultura notable. En la sagristia, que té la volta apuntada, ab clau d' unió pels archs, nos ensenyá una rica capa pluvial de vellut vermell

ab l' escut ó caputxó y orlas ricament brodats d' or y sedas. En lo primer s' hi veu la imatge de Sant Pere sentat en un trono, estil del Renaixement, sostenint ab la mà dreta una llarga clau y ab l' esquerra un llibre, essent los panyos tractats ab molt art y respirant magestat la figura. Igualment brodada hi há la imatge del Etern Pare en lo centre de la orla, adornada aquesta ab arabeschs de fils d' or sobre fondo de satí vert, que produheix molt hermós efecte. Ademés fóren mostradas una creu professional y un *Lignum crucis* de plata, del sigle xvii abdós, y uns incensers de la meteixa época. En quant á documents no 'n quedan y sols la *consueta* de la parroquia se remonta al sigle passat.

Lo poble de Castellet es de escás nómber de vehins, reduhintse á unas pocas casas extesas al peu meteix dels enderrochs del castell, y ocupant l' estret espay de la roca en que s' assenta, essent de pobre aspecte. Forma contrast ab la modestia de las viviendas del lloch, lo gran casal quadrat, que fou del senyors de l' encontrada, existent en la plassa que 's forma davant lo castell, y destinada avuy en son abandono á humils usos. Lo terme parroquial s' exten á unas quatre horas de rodalía, en lo qual hi venen enclavadas antigas pagesias. Las distancias ab los pobles convehins, son:

De Castellet á Cubellas.	2 horas.
» » Arbós.	45 min.
» » Santa Margarida dels Monjos.	1 » 15 »
» » Benyeras.	30 »
» » Gornal (municipi ab Castellet; per Arbós).	1 »

La situació pintoresca del poble li fá gosar d' un bonich panorama, y especialment desde l' atri de la iglesia lo

colp de vista no pot ésser mes encisador. Lo castell, las casas del poble á son peu agrupadas, lo fondal en que s' hi escorra lo riu, las serras que li tánca l' espay y mes enllá l' Arbós blanquejant al lluny, fan un quadro molt agradable y plé de caràcter.

Llarga es la historia que representan los muts carreus de l' arrunada maysó de la molt noble y antiga Casa dels Castellet, en lo Panadés.

Segons se llegeix en la curiosa obra titulada *Nobiliario Catalán* (1) escrita per D. Pere Costa, tom. 1.º, fol. 26; ab l' epigrafe de *Comdor de Castellet*; «en l' any 723, després »de guanyat lo Castell d' Olérdula en lo Panadés, se guanyá »també dels moros altres castells y llochs, y entre élls lo »de Castellet, que posáren en éll á Bertrán de Castellet, »donantli nova possessió com á senyor natural, conforme »estava resolt en la lley Seritánea; qu' era posar en pos- »sessió dels castells á qui de dret pertuqués; y com Bertrán »fós descendent dels Cavallers de dit nom que 's retiráren »á França per l' entrada dels moros y com llegítim senyor »li entregáren son patrimoni: aixó ho diu lo Pare Barre- »llas, en lo cap. 19, fol. 19. Ludovico Pio en l' any 805 los »feu *Comdors* del Comte de Tarragona.»

Altre dato important referent al castell y senyoria de Castellet lo trobém en lo curiós opúscol: *Historia de Vilafranca*.

En efecte; ab motiu de la restauració de l' antiquíssima iglesia de Sant Miquel d' Olérdula, en lo castell del propi nom, que efectuá en 992 l' Ardiaca Seniofred y consagrá

(1) Mercés á la galanteria de D. Francisco de Bofarull devém l' haver pogut consultar tan raríssim llibre, que forma part de la Biblioteca particular formada per l' ilustre D. Próspero de Bofarull.

lo bisbe Vivas II, s' assenyálan los antichs termes de la parroquia restaurada, y entre sos límits se cita lo riu de Sant Esteve de Castellet, avuy riera de Foix; qual lloch se repoblá novament al ésser reconquistada del poder dels sarrahins la extensa comarca del Panadés, formant á las horas lo castell de Castellet, junt ab lo de Castellví de la Marca, conegut antiguament per lo Castellví *extremer* ó *extrém de la Marca Pœnitensis*, las fortalesas avansadas que guardávan la frontera de la vella Catalunya després de las invasions d' Almansur, ensenyoridas por los infidels las extensas comarcas del camp de Tarragona y las que rega l' Ebro.

En lo libre II, tomo III de las «*Enagenacions del Rl. Patrimoni de Catalunya etc.*,» fols. del 319 al 325 (Arxiu de la Corona d' Aragó), s' anotan un gran nombre de documents referents al dit castell, y citarém com á mes principals: la carta que consta en lo llibre 1er dels Feudos, fol. 324, en la qual Jordá de Castellet jurá fidelitat á Ramon Berenguer y á Dulcia, Comtes de Barcelona, ab lo compromís ó sagrament de reconeixer la potestat d' honor sobre los castells de Castellet, *in Marca pœnitense*, lo de Olérdula, de Eremprunyá y lo Castell-vell, vice-comtal de Barcelona.—Sigle xi.

Desde tan llunyana época se parla de gran nombre de cartas de reconeixement del feudo á favor dels Comtes de Barcelona y 'ls Comtes-reys de Aragó, com son la de Ramon Bernat de Castellet, prometent fidelitat á Ramon Berenguer y á Almodis. Altra de Rotlan Bernat per la que ven y dona á Ramon Berenguer, (*medietatem totius castris quod dicitur Castellet*), per lo preu de 800 marches d' or, moneda barcelonesa, als 4 de las Kalendas de Mars del

any 16 del rey Felip. Altra carta de Bernat de Castellet, per la que adquireix certs territoris, prop de Vilafranca, en alou del Rey Alfons, que dit Bernat volia repoblar ab llicencia y autoritat del propi Rey, fetxada en lo mes de Juliol del any 1194. Altra carta de 3 de las Kalendas de Juny de 1219 per la que lo rey D. Jaume I doná en feudo á Guillem de Mediona los drets de domini y jurisdicció que tenian sos predecessors en lo castell de Castellet; feudo que vé confirmat en los idus de Setembre de 1229, que á las horas pertanyia á Saurina del propi nom, que 'l tenia per cambi que feu ab Ferrer de Santmartí, y la qual prestá lo degut homenatge. En 14 de las Kalendas de Maig de 1307 Bernat de Castellet presta homenatge per lo feudo del castell al rey Jaume II. Per escriptura dels 5 idus juny de 1321 se fá constar que Bertran y Alianor, muller sua, constituïren un censal á Jaume Anglés sobre lo castell y otras possessions de dits senyors. Altra carta d' homenatge se feu als 10 de las Kalendas de Juny de 1336 al rey Pere IV, per Bertrán de Castellet. Entre molts altres documents que 's refereixen á creacions de censals, reconeixements de dominis y altres drets vinculats en lo propi Castell y sos extensos territoris, mereix ferse esment de la llicencia que l' infant D. Joan otorgá á Blasch de Castellet, als 21 de Desembre de 1380 pera obligar als homens del lloch á reconeixer lo domini feudal del dit senyor, concedintse, empero, en dita época lo privilegi de poder redimirse los vassalls de Castellet de dit domini senyorial. En 1391, consta també la absolució y restitució de la potestat domínica, á favor de Francisca, muller de Blasch, y tutora de Bertrán, fill d' abdós, concedida per lo Rey Joan I.

La importancia del senyoriu de Castellet era prou consi-

derable en 1403; per quant, per gracia del rey D. Martí se concedeix á la Batllia del castell la jurisdicció criminal, menys en lo cas de pena de mort, y á mes se cita en aquell temps lo notari especial; drets y jurisdiccions que venen confirmats y novaments concedits en 1434 per D. Alfons V.

En temps del rey Martí l' Humà se fá menció de la venda feta per Blasch de Castellet á Pere de Gurrea, ó de Torrelles, del castell y sas pertenencias; fet que vé confirmat en 1451 per Alfons V, renovant á favor de la Baronia tots los drets jurisdiccionalis que tenia desde los reys anteriors per rahó del feudo. Nova venda se trova consignada, feta per Martí de Torrellas á Francesch Dezplá, y consegüent confirmació per la Corona, dels antichs drets senyorialis y jurisdiccionalis; y poch temps després, ço es, en lo regnat de Joan II, se fá referencia de Bernat de Requesens, com á senyor de la Baronia (14 Janer 1460). En una carta fetxada l' any 1472 lo rey se dirigeix á Guillem de Peralta, com á duenyo del feudo, en la que se fan certas reclamacions referents als drets y jurisdicció de la Baronia, per compra feta á Lluís de Requesens, fill de Bernat d' igual nom. Posteriorment, en l' any 1495, regnant lo rey Ferran II, se fá esment de certa qüestió que la Casa Real sostingué contra los possessors del feudo de Castellet, reclamant certs drets pertanyents á aquella. En 1505 succeheix á dit Guillem, Benet de Peralta, confirmantse per lo rey Cárles I la jurisdicció concedida als senyors de la Baronia per los monarcas antecessors, qual document es de 1519.

En lo cens de la «Vegueria de Vilafranca» que maná fer lo rey Pere III en 1359, y en lo que constan los pobles que aquélla contenia, y los castells, ab llurs dominis y respec-

tius senyors, junt ab altres importantíssims datos estadístichs (1) vé continuat lo lloch de Castellet, com á pertanyent á Blasch del propi nom, contenint á las horas 69 focs y uns 400 habitants.

La molt noble familia de Castellet figura desde antichs temps en nostra historia com una de las mes principals, al costat dels Folchs, Cervellós, Moncadas, Queralts, etc., prenent activa part en los fets mes gloriosos de Catalunya.

Lo cronista Feliu de la Peña refereix llargament la empenyada questió que sostingué Berenguer Ramon de Castellet ab lo Comte de Barcelona Ramon Berenguer IV, any 1113, ab motiu d' exigir aquell, com á Veguer de la ciutat, la exacció de certs drets que devian pagar los forners, que havia abolit lo Comte, y á mes fá esment de las pretensions del Castellet sobre lo ves-comtat barcelonés, quals questions se sometéren á un jurat de prelats y nobles.

Parla després d' altre Bertran de Castellet, gran privat del Comte, que molt se distingí en la conquesta de Ciurana y en los gloriosos fets d' armas contra los moros en las montanyas de Prades; cedintli la vila y lo castell en 1153. Ab sa propia host conquistá lo dit Bertran la vila de Miravet.

En temps de Jaume I figura Gispert de Castellet entre los nobles barons catalans que ajudaren al gran Rey en las conquestas de Mallorca y Valencia.

En lo d' Alfons III se distingeix Bertran de Castellet en

(1) Arxiu de la Corona d' Aragó.—Se cita també en la «Historia de Vilafranca.»

la expedició de Cerdenya; y en 1290 figura Jaume Gispert de Castellet, com altre dels embaixadors del rey, en las qüestions diplomáticas que en dita época tinguéren efecte per rahó de las guerras d' Italia.

En época de Jaume II figura Asbert de Castellet dessempeyant importants missions á Sicilia; y mes tart, en 1361, Jasbert de Castellet figura al costat del rey Martí l' Humá.

En las guerras del Rosselló se singularisá notablement Pere de Castellet, y un Cayetá de Castellet pren part en las guerras d' Hungría en temps del Emperador Leopold, 1686.

Extensa era la jurisdicció dels Castellets, segons se despren d' antichs documents, puix que al parlar-se d' ella se fá esment de las quadras de Torrellas, de Clariana, de Sant Esteve, de la Llacuna, del Arbós, lo Carnalatge, la Gornal, Montanyans, Puiggraner y altras, extenentse també sobre 'ls masos de Viladórdis, Calabux de la Roqueta, Ram Gilabert, den Tintorer, Plana de Molar, Santa Margarida, Moja, Sableda y altres que se citan en lo esmentat llibre de las *Enagenacions del Real Patrimoni*.

Avuy lo nobiliari castell, perduda sa gloria, sembla que ha rendit s' antiga altivesa al pes del abandono y al menyspreu que d' éll han fet sos antichs senyors (1).

Ja no retrunyen sos murs al bélich crit de ¡via fora! lo penó dels drachs alats y dels castelletes (2) ja no oneja en

(1) Ja fá alguns anys que lo Comte de Santa Coloma y l' immediat sucesor al vicle, lo Marqués de Prado Hermoso, possessors del senyoriu de Castellet, venguéren lo castell, junt ab los de Queralt, Aguiló, Montròig-Catllar, Torre d' Ea Barra, Bellvey y Corregó, que formavan los estats y patrimonio d' aquella noble y antiga casa catalana.

(2) Lo escut dels Castellets conté quatre quartels, ab camp blau y or, y ab ditas empresas.

la part mes sobirana de la torra del homenatge, la ferrissa portella ja no dona pas als soldats y homens d' armas del senyor, que ajudaren á foragitar los alarbs en lo antich temps dels Comtes, y mes tart á aixamplar las fitas de la gran y poderosa Corona aragonesa.

Aquells imponents enderrochs parlan ab tremenda eloqüencia dels mals vents que, vinguts de regions extrangeras, enverinàren l' alé de la Patria, ferintla primerament en son cor y acabant per arreballarli la vida.

Aquellas tristas runas tal vegada foren víctima de la desenfrenada soldadesca de Felip IV, ó al menys testimoni de sas malvestats y vilesas, y lo fermíssim castell sembla que, rendintse al pes dels anys y de sos propis infortunis, deixa caure indiferent los vacilants murs, esperant, per fi, lo moment en que lo cobdiciós mercantilisme ordeni d' un cop la desaparició de sas *inútils* ruinas.

Havía ja tocat mitj-día quan los excursionistas sortirem de Castellet, acompanyantnos un bon rato l' amable Sr. Rector, que nos indicá lo camí de Cubellas, despedintse de nosaltres en lo gual del riu. Comensa aquí lo camí de carro que porta directament al esmentat punt, mes pera avansar prenguérem la dressera que passa damunt d' una marjada entre camps de conreu y puja després la serra, fentse poch fatigosa la costa, perque distrauen la vista las pinedas que s' extenen per las vessants fins abaix del fondal, en que mitj s' hi amaga una gran masía. Las alterosas montanyas que tancan l' espay y lo bonich y apacible lloch nos convidá á la contemplació d' aquellas bellesas naturals. Abans de termenar la pujada se torná á trovar lo camí carreter, fent poch menys d' una hora, desde la sortida de Castellet, quan reposárem en la carena de la serra,

en qual lloch hi han dos masos á poca distancia l' un de l' altre.

Hermós es lo panorama que desde lo dit punt se desplega, puix que en amplíssim semicírcol, desde N. á O., s' alsan los pichs del Montserrat, mes al lluny y en los últims termes del horisó se veu blanquejar la neu que embolcalla los Pirineus, ressortint darrera de las blavencas siluetas de las serraladas mes properas, seguint la ratlla del espay las montanyas de Prades, l' alterós Montagut, los serrats de Brufaganya y 'ls que miran l' hermós Camp de Tarragona. De Mitjorn á Llevant la volta del firmament y lo Mediterrani confonen amorosament llurs límits y colors, y á dreta y esquerra del punt de perspectiva, allargan sas vessants las montanyas que dominan las comarcas de Calafell y de Vilanova, dibuixant enfront lo poble de Cubellas ab l' esbelt campanar de sa iglesia y tenint per fondo la blava extensió del mar.

Després d' haver contemplat tan hermosa vista, se seguí lo camí que baixa suaument per la tranquila vall, dominada per las serras que la tancan per tots indrets, presentantse lo terror bastant ermy trist, lo que recorda l' aspecte de las no molt llunyanas costas de Garraf, així com las matas de palmetas indican la proximitat de la marina. Seguint paralelament á la pedregosa riera de Cubellas s' arrivá al poble després d' unas duas horas de camí.

Sembla que es bastant llunyana la fundació de la vila de Cubellas, si fem esment de lo que en sos «Anals» parla Feliu de la Peña (1), al dir que entre las antigas poblacions de Catalunya, ja en la época romana, se contavan Sitjes,

(1) Tomo 2. C. X. L. VI.

Cubellas, Castell de Fels y altres situadas en los Camps penitents (pænorum—Panadés modernament).

Forajitats per complert los sarrahins y lliure la comarca de novas invasions, s' observa en lo sigle XII lo gran repoblament y fundació de llochs y novas parroquias, y entre ells se cita Cubellas en lo cens ja indicat, que maná practicar D. Pere III d' Aragó en l' any 1359 (1), incluintla en las poblacions de la Vegueria de Vilafranca.

No obstant aqueix important dato, la noticia mes antiga que 's té de la vila de Cubellas es la que 's llegeix en lo *Llibre d' enagenacions* del Real Patrimoni, y 's refereix á altre llibre titolat *Llibre major de feuds*, en lo que 's diu constava que lo 17 de las kalendas de Juny de l' any I de Lluís, rey de França, s' otorgá una escriptura en la que 's fá menció de Cubellas y altres llochs.

Lo castell de dit nom, esmentat en vells documents, s' aixecava á la part de mitj-día del lloch que ocupa avuy la població, y damunt sas runas seria probablement que s' al·saria lo casal que s' anomena encara *lo Castell*, y pertany al *Marquesat d' Alfarrás*. Aquest edifici no ofereix res mes de particular que una torra semicircular y un escut d' armes en alt relleu damunt de la porta, treball del sigle XVII ó primers del XVIII.

Al entorn del dit castell y vila se trovavan las Quadras de Rocadraba, Segur y Cunit, existentas encara avuy, y las de Enveja, Adarró y Gallifa, que han desaparegut, principalment las duas primeras.

En lo propi sigle comensá á formarse la vehina població de Vilanova, prop lo vell castell de la Gialtrum, perta-

(1) Arxiu Corona Aragó.

nyent, en temps de Pere III, al donzell Grau de Sana-huja, qual formació, favorescuda per una *Carta-pobla* del gran *Conqueridor*, datava en los 6 días de las kalendas d' Agost de 1274, en la que 's concedian grans privilegis y franquetas als que anessen á habitar la nova població. Aixó fou causa de la decadencia que succesivament sofri la vila de Cubellas, essent dominada en son govern municipal per Vilanova en lo sigle xvii, separantse definitivament en 1768 pera formar la avuy rica é important població de nostra costa de Ponent.

No 's coneixen antiguetats notables á Cubellas, y sols á la part del mitj-día, damunt d' un turonet de formació artificial, segons sembla, hi han unas esmicoladas runas y una cisterna, que la tradició diu que pertanyen á un convent de monjas, d' ahont sortiren las que anaren al Monastir de Montserrat; fet de que no 's té noticia que cap document lo confirmi.

L' únich pergami que 's conserva en lo arxiu parroquial de Cubellas, es un trasllat fet en lo sigle xvii dels privilegis que gosavan los vehins de dita vila, extret del arxiu municipal de Barcelona (1).

La iglesia actual fou comensada lo 15 de Mars de 1697, essent son estil lo predominant en aquell sigle, y en lo que l' art poch hi té que veure. Conté alguns altars de talla, daurats y de no escás cost, cridant solament l' atenció lo de Ntra. Sra. del Roser, en lo que hi han uns medallons de mitj relleu de molt recomenable execució.

A curta distancia de la vila se trova la estació del ferro-

(1) Los anteriores datos sobre Cubellas los devem á la amabilitat de nostre digne soci delegat á Vilanova Sr. D. Theodor Creus.

carril de Valls á Barcelona, desde la que 's domina la extensa plana de la Marina.

Al arribar á Vilanova, en qual estació nos despedirem del soci delegat Sr. Creus, que acompanyava als excursionistas desde la de Cubellas, se contemplá per curts moments la hermosa plassa del Carril, en mitj de la qual se construeix un monument dedicat á tant important mellora y á la que miran bons edificis, que li donan l' aspecte de la d' una població de primer ordre.

Lo sol havia ja tramontat, cobrintse l' espay ab los suavissims tons y colors de l' hora-baixa, quan rápidamente passavam per las feréstegas costas de Garraf, infundint una dolsa melangia los continuats sospirs de las onas, que portats per lo suau oreig, arribavan fins al nostre wagó.

A entrada de fosch éram de retorn á nostra ciutat, donant per termenada la excursió.

PELEGRÍ CASADES Y GRAMATXES.

Abril, 1883.
